

Osmanlılar İle Anadolu Beylikleri Arasındaki İlişkilerde Ulemânın Diplomatik Rolü

The Diplomatic Role of Ulama in the Relations Between the Ottoman and Anatolian Beyliks

İsmail ÇİFTÇİOĞLU*

ÖZET

Teşkilât ve müesseselerde Selçuklu geleneğinin hâkim olduğu Anadolu Beylikleri ve Osmanlılarda, ulemânın hizmet alanı içinde tedrisat, kaza ve telifâtla ilgili faaliyetler, ağırlıklı bir yere sahipti. Bununla birlikte gerek Anadolu Beylikleri, gerekse Osmanlılar, önceki teamüllerin de etkisiyle bu zümreden diplomasi alanında da faydalanma yoluna gittiler. Ulemânın bu alanda tercih edilmesinin temel nedeni, hem siyasî çevreler, hem de toplum nazarında belli bir itimat ve saygınlığa sahip bulunmasıyla ilgilidir. Osmanlılarla Beylikler arasındaki siyasî meselelerin diplomasi kanalıyla çözümünde elçilikle görevlendirilen ulemâ, taraflar arasında barışın tesisi ve anlaşma zemininin hazırlanmasında önemli rol oynamıştır. Bu resmî görevinin yanında, zaman zaman kendi inisiyatifi doğrultusunda üstlendiği arabuluculuk misyonuuyla yine, barışın sağlanması yönünde kayda değer katkılarda bulunmuştur.

ANAHTAR KELİMELER

Osmanlılar, Anadolu Beylikleri, Ulemâ, Diplomasi, Elçilik

ABSTRACT

In the Ottoman and Anatolian Beyliks dominated by the Seljuk tradition in terms of organization and institutions, the ulama (scholars) mostly worked in the areas of teaching, judicial activities and book writing. Besides, both the Ottomans and Anatolian Beyliks used the scholars in the area of diplomacy. The main reason for their use as a diplomatic mission can be attributed to their popularity and respect among the population as well as the rulers. The ulama charged with diplomatic mission to solve the problems between the Ottoman and Beyliks played a significant role in establishing peace and realizing agreement. Along with such official mission, the ulama sometimes adopted a voluntary role to mediate between the conflicting parties and made significant contributions to peace and cooperation.

KEY WORDS

The Ottomans, Anatolian Beyliks, Ulama (Scholars), Diplomacy, Ambassadorship

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi.

Âlim sözcüğünün çoğulu olan ulemâ terimi, topluma mal olmuş bilginler anlamına gelmektedir (İpşirli, 1999: 71). İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren ulemânın nazarî ve amelî sahada ihtisaslaşmaya başladığı görülür. Ancak bu ihtisaslaşma kesin hatlarla ayrılmış değildi. Her âlim en azından fikhun esas prensiplerini öğrenir, her fakih İslâm akaidinin diğer disiplinlerinden bir kısım bilgileri yeteri derecede bilirdi (Gökbilgin, 1993: 23). Ulemânın bilhassa Abbasi-ler dönemine kadar geçimini her hangi bir meslek veya sanatı icra ederek temin ettiği bilinmektedir. Ancak Abbasilerin ulemâyı, özellikle de kadıları maaşa bağlamaları ile bu gelenek bozulmuştur. Büyük Selçuklularda, Nizamiye Medreseleri'nin kurulmasıyla birlikte ulemâ, siyasî otorite karşısında bağımsız tutumunu önemli ölçüde kaybetmeye başlamıştır. Selçuklu yönetiminin Batınlık'e karşı Sünnî inançları savunmak amacıyla açtığı bu medreselerde görev yapacak olan hocalar, devlet tarafından tayin edilmiştir. Bu uygulama ile İslâm dünyasında bundan böyle ulemânın devletin kontrol ve hâkimiyetine girdiği bir süreç başlamıştır. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı ulemâsı da doğal olarak böyle bir geleneğin vârisi olmuşlardır (Ocak, 2003: 246).

İslâm tarihinde ulemânın devlet yöneticilerinden hemen hemen her dönemde ilgi ve saygı gördüğüne dair sayısız örneklere rastlamak mümkündür. Bununla birlikte bu zümrenin, devlet yöneticilerinin hatalı olan icraatlarını zaman zaman eleştirdikleri, bu yüzden de karşılıklı bir takım sıkıntıların yaşandığı durumlar da olmuştur. Nitekim, Ebu Hanife (ö. 767), Emevi ve Abbasi halifeleriyle; Buhârî (ö. 869) Tahirîlerin Buhâra emiriyle; Şemsü'l-eimme lakabıyla tanınan Serahsî (ö. 1090) de Karahanlı hükümdarlarıyla bu tür sıkıntılar yaşamıştır. Ünlü âlim Gazâlî (ö. 1111) ise: "devlet başkanlarına karşı daha rahat konuşabilmek için sultanların yanına gitmemeyi ve sultanlardan para almamayı prensip haline getirmiştir" (Baktır, 2002: 561). Anadolu Selçukluları ile bu devletin vârisi olan Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde de ulemânın yönetim çevreleriyle ilişkilerinde benzeri örneklere rastlanmakla birlikte, bu zümreye siyasî otorite tarafından genelde saygı duyulduğu ve fikirlerine önem verildiği bilinmektedir. Kuruluş devrinde Osmanlılar, kaynağını Selçuklu bakiyyesinden sağladıkları (Unan, 1998 43; Lekesiz, 1999: 81) ulemâdan öncelikle istişare mekanizmasında yararlanma yoluna gitmişlerdir. Buna ilaveten ulemâyı vezirlik, vezir-i âzamlık, kadıaskerlik, defterdarlık, nişancılık gibi divan üyelikleri ile merkezi bürokrasinin önemli makamlarına getirmişlerdir (İpşirli, 1999: 72).

Osmanlılar gibi Anadolu Beylikleri de ulemânın kaynağını ağırlıklı olarak Selçuklu bakiyyesinden sağlamışlardır.

Gerek Anadolu Beylikleri gerekse Osmanlılar, hem siyasî irade hem de toplum nazarında itimat ve itibara sahip bulunan ulemâdan diplomasi alanında da yararlanmayı ihmal etmemiş, bu zümreye taraflar arasındaki siyasî anlaşmazlıkların çözümünde elçi sıfatıyla önemli görevler vermişlerdir. Bu makalede, ulemânın Osmanlılar ile Beylikler arasındaki ilişkilerde üstlendiği bu misyonla ilgili olarak bazı örneklere yer verilmektedir. Böylece kaza, tedrisat ve bürokraside büyük hizmetleri görülen bu zümrenin, diplomasi alanında da ne kadar önemli bir rol üstlendiği hususuna dikkat çekilmektedir.

İlk sıralarda Çobanlı-Candarlı etkisinde bulunduğu anlaşılan (Emecen, 2001: 19) ve yönünü Bizans'a doğru çeviren Osmanlılar, çevresindeki Beylikleri doğrudan karşılıklarına almak yerine, ılımlı bir siyaset izlemeyi tercih ettiler. Mecbur kalmadıkça civar Beyliklerle bir mücadeleye girmekten kaçındılar. Ancak şartlar oluştuğunda ilhak faaliyetlerinden de geri durmadılar (Karadeniz, 2008: 5). Osmanlıların ilk ilhak ettikleri beylik Karasioğulları oldu. Sulh yoluyla ve daha ziyade bütünleşme şeklinde gerçekleşen bu ilhak ile Osmanlılar, Rume- li'ye geçiş için önemli bir avantaj elde ettiler (Günel Öden, 1999: 54-62). Karesi Beyliği'nin ilhakından sonra Eratna Beyliği'nin elinden 1354 yılında Ankara'yı alan Osmanlılar, Batı Anadolu'daki diğer Beyliklerle olan ilişkilerinde özellikle I. Murad devrinden itibaren vasallık sistemini esas aldılar. Esnek bir çizgide seyreden bu siyasetin sonucunda Germiyan arazisinin önemli bir bölümü akrabalık yoluyla, Hamidoğulları topraklarının tamamı ise, satın alınmak suretiyle elde edildi (Âşıkpaşazâde, 1949: 129-131). Osmanlı fetihlerinin uçlardan hinterlanda doğru genişlemesi, Selçukluların vârisi iddiasıyla diğer Beylikler üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan Karamanoğullarını telaşlandırdı. 1367 yılındaki başarısız Gorigos seferiyle (Tekindağ, 1954: 170-174) Beylikler nazarındaki nüfuzu sarsılan Karamanlılar, Osmanlılarla yaptıkları 1387'deki Frenk-Yazısı Savaşı'nı kaybettiler ve Osmanlı tâbiyetini kabul ettiler. Bu zaferin ardından Osmanlılar Orta Anadolu'da üstünlük kurarlarken, 1389 yılında gerçekleşen I. Kosova Savaşı'nda Karamanoğulları ile birlikte diğer bütün Anadolu Beylikleri Osmanlıların yanında yer aldılar (İnalçık, 1997: 293; Emecen, 2001: 45). Ancak I. Murad'ın Kosova'da ölümünü duyan Anadolu beyleri isyan etmekte gecikmediler. Yeni tahta geçen ve daha evvelki ılımlı siyaseti bırakıp seri ve sert bir ilhak politikası takip eden Yıldırım Bâyezid, merkezîyetçi bir yönetim kurma teşebbüsüne girişti. Bu maksatla 1389-1398 yılları arasında düzenlediği seferlerle Saruhan, Aydın, Menteşe, Germiyan, Candar ve Karamanoğulları Beylikle-

riyle, Sivas'taki Kadı Burhâneddin Ahmed devletini ortadan kaldırarak topraklarını Osmanlı ülkesine kattı (Anonim, 1992: 37; İnalçık, 1999: 68).

Ankara Savaşı'ndan sonra, kardeşlerini bertaraf ederek duruma hâkim olan Çelebi Mehmed, Timur tarafından toprakları geri verilen Anadolu Beyliklerine karşı tavizkâr bir siyaset izledi. Aydın, Karaman ve Candaroğulları Beylikleri üzerinde hâkimiyet kurarak onları vasallık bağı ile kendisine bağladı. Saltanatının ilk yıllarında sıkıntılı anlar yaşayan ve Beyliklere karşı bazı tavizler vermek zorunda kalan Sultan II. Murad ise, 1421-1429 yılları arasında, izlediği ılımlı siyasetiyle duruma hâkim oldu ve Candaroğulları ile Karamanoğulları dışındaki bütün Beylikleri ilhak etti (Karadeniz 2008: 27). Osmanlıların Rumeli'deki meşguliyetlerini fırsat bilen Karamanlılar saldırıya geçerek kaybettikleri yerleri geri alma teşebbüsünde bulundularsa da, Osmanlılar karşısında her defasında mağlup olmaktan kurtulamadılar ve yapılan antlaşmalara uymadılar (Anonim, 1989: 4-7, 33-34, 36). Hatta Batılı bazı devletlerle işbirliği yapmaktan da geri durmadılar (Dukas, 1956: 142; Tekindağ, 1993: 325). Bu arada 1461 yılında Kastamonu ve Sinop'u ilhak eden Osmanlılar, Candaroğulları Beyliği'ne son verdiler. Diğer taraftan, Venedik ve Akkoyunlularla ittifak yapmaktan çekinmeyen Karamanlıların üzerine düzenledikleri bir seferle Konya'yı ele geçirdiler (Anonim, 2000: 127; İbn Kemal, 1957: VII, 273-277). Ancak Karaman ülkesinin tamamen ilhakı Otlukbeli zaferinden sonra gerçekleşebildi. İçel taraflarında Osmanlılara bağlı olarak hüküm süren Karamanoğlu Kasım Bey'in 1493 yılında vefatıyla beylik sona ermiş oldu (Tekindağ, 1993: 327). Bundan sonra, Çaldıran Seferi'ni müteakip Dulkadiroğulları Beyliği'ni ilhak eden Osmanlılar, Mısır Seferi sırasında da Ramazanoğulları Beyliği'ni kendilerine bağladılar.

Anadolu'da siyasî birliği tam anlamıyla Yavuz Sultan Selim döneminde sağlayabilen Osmanlıların, bunu başarmaları elbette kolay olmamıştır. Zira, Hristiyanlara karşı gazanın öncülüğünü yaparak İslâm dünyasında haklı bir şöhrete kavuşmaları, onları Anadolu Beylikleri ile olan ilişkilerinde daha dikkatli davranmaya zorlamıştır. İşte bu yüzdendir ki, Beyliklerle olan meselelerin çözümünde bu ince siyasetin bir gereği olarak yeri geldiğinde diplomasiden de yararlanma yoluna gitmişlerdir. Kuşkusuz Osmanlılar karşısında ittifak halinde hareket etmeyi âdet haline getiren Anadolu Beylikleri de, mecbur kaldıklarında aynı yola başvurmuşlardır. Bunun için her iki taraf da ekseriyetle ulemâdan faydalanmayı tercih etmişlerdir. Kimi zaman vezir veya kadı; kimi zaman da vaiz yahut kâtip sıfatıyla görevlendirilen, ancak ulemâ üst kimliğinde birleşen bu zümre, gerçekten de taraflar arasındaki siyasî meselelerin diplomatik kanallarla çözümünde aktif rol oynamıştır. Aşağıda ulemânın Osmanlılarla Kara-

man, Germiyan ve Candaroğulları Beylikleri arasındaki ilişkilerinde üstlendiği bu role dair bazı örneklerle yer verilmektedir.

1. Osmanlı-Karamanoğulları İlişkileri

Osmanlılar ile Karamanlılar arasında barışın tesisi için Sultan I. Murad döneminde karşılıklı olarak elçilerin gidip geldiği bilinmekte ise de, kaynaklarda bu elçilerin isimleri belirtilmemektedir. Benzeri durum Yıldırım Bâyezid dönemi için de söz konusudur. Çelebi Mehmed döneminde karşılıklı gidip gelen bir elçi isminden bahsedilmemekle birlikte, kroniklerde Karamanlı âlimlerden Kadı (Kara) Mürsel'in, Osmanlılar ile Karamanoğulları arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için arabuluculuk görevine hazır olduğunu Karaman hükümdarı Mehmed Bey'e iletmiş ifade edilmektedir. Bilindiği gibi Mehmed Bey, Mehmed Çelebi'nin Rumeli'de kardeşi Musa Çelebi meselesiyle uğraştığı sırada, onun Bursa'ya gelmekte olduğu haberini alınca, şehri ateşe vererek Kirmasti (Kemal Paşa) yolundan Hamid İli'ne, oradan da Karaman'a dönmüştü. Rivayete göre bu sırada kadiaskerlik görevinde bulunan Kadı Mürsel, Karamanoğlu'na: "Beyim! Gel, ben duacını gönder. Varayım, Osmanoğlu ile sizi barıştırırım" demiş, Karamanoğlu ise bu teklife yanaşmayıp: "Hey! Bu ne sözdür? Elbette o benim üzerime gelirse ben onunla haklaşıyorum" cevabını vererek Osmanlılara karşı olan tavrını değiştirmemiştir (Âşıkpaşazâde 1949: 149; Neşri, 1995: II, 523-525). Öyle anlaşılıyor ki kronikler, bu ifadelerle Karamanlıları Osmanlılar karşısında uzlaşmaya yanaşmayan taraf olarak göstermeye, dolayısıyla Osmanlıların durumunu meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar.

II. Murad devrine gelindiğinde kaynaklar Osmanlılarla Karamanlılar arasındaki mevcut siyasî meselelerin çözümünde görev alan bazı elçi isimlerden söz etmeye başlarlar. Kaynakların bu konuda haber verdiği ilk isim Mevlânâ Hamza'dır. Karamanoğlu II. İbrahim Bey devri âlimlerinden olan Mevlânâ Hamza, daha çok fetva konusundaki kifayeti ile tanınmaktaydı (Mecdî Mehmed Efendi, 1269: 120-121; Hoca Sadeddin, 1280: II, 456). Osmanlı hükümdarı II. Murad, 1433 yılında Karamanlılar üzerine yürüyüp, Karamanoğlu İsa Bey'i hükümdar ilan ettiğinde, Osmanlı kuvvetlerinin önünden kaçan ve takip edileceğini anlayan II. İbrahim Bey, mütecaviz tutumundan dolayı özür dilemek ve barış teklifinde bulunmak maksadıyla Mevlânâ Hamza'yı, Osmanlı hükümdarına murahhas olarak göndermişti. Mevlânâ Hamza Sultan Murad'a, İbrahim Bey'in: "Hünkâr hazretleri bizim küstahlığımızı mazur tutup, bu kez dahi suçumuzu affetsin. Bu defadan gayri suçta bulunmayayım" şeklindeki sözlerini iletikten sonra, "Karamanoğlu ettiği işe pişmandır. Hünkârdan af umar. Hamid İli'nden dahi elini çekti. Elhâsıl sultanım bu kere dahi bizi bağış-

lasın” diyerek Osmanlı hükümdarının elini öptü. Sultan Murad, Karamanlı âlimin bu sözleri karşısında “Mevlânâ Hamza, senin hatrın için suçundan geçtim. Amma bu vilayeti ona ben verdim. Şimdiden sonra karındaşı İsa’ya veririm” cevabını verdi. Bu görüşme sırasında Karamanoğlu İsa Bey de oradaydı. Osmanlı hükümdarı, Mevlânâ Hamza’ya karşılık İbrahim Bey’e Behcetü’t-tevârih’in yazarı Şükrullah’ı elçi olarak (Şükrullah, eserinde bu görevinden bahsetmez) gönderdi. Böylece Karamanoğlu ile daha önce almış olduğu toprakları geri vermesi ve bundan sonra bir daha düşmanca davranmaması şartıyla barış yapıldı (Âşıkpaşazâde 1949: 175; Neşri, 1995: II, 617-619).

Karamanlılar ile Osmanlılar arasındaki husumetin, -kaynaklarda bu konuda her ne kadar yeterli bilgi bulunmasa da- zaman zaman ulemâyı rahatsız ettiğini; başka bir ifadeyle bu zümrenin, taraflar arasında gereksiz yere kan dökülmesini tasvip etmediğini söylemek mümkündür. Nitekim II. İbrahim Bey zamanında Karaman’a gelerek burada bir müddet ikâmet eden ünlü âlim Alâeddin Ali es-Semerkindî, Osmanlılarla Karamanlılar arasındaki mevcut anlaşmazlıklardan rahatsızlık duymuş olmalı ki, taraflar arasında barışın sağlanması yönünde bir tutum sergilemiştir (Konyalı, 1967: 213).

Bu konuda başka bir örneğe ise, Şikârî’deki (1946: 190) kayıtlarda rastlıyoruz. Müellife göre Segedin Antlaşması’ndan (1444) hemen sonra Osmanlılarla Karamanlılar arasında vuku bulan savaş sırasında, Şeyh Yahya (Kâtip Yahya b. Muhammed), Mevlânâ Şemseddin ve Mevlânâ Nizâmeddin gibi önde gelen şahsiyetlerin başını çektiği, üç yüz kadar ulemâ, fudalâ, müftü ve vaizden oluşan bir heyet, Germiyan ve Dulkadiroğulları ileri gelenlerini de önlerine düşürüp Sultan II. Murad ile Karamanoğlu II. İbrahim Bey’i barıştırdı. Bu teşebbüs iki hükümdar arasında bir muahede yapılmasına vesile oldu. Barış heyetinde bulunan Şeyh Yahya tarafından kaleme alınan Sevgendnâme (ahdnâme)’deki şartlara göre (Uzunçarşılı, 1937: 120-123; Aköz, 2005: 165-173) Karamanoğlu II. İbrahim Bey, bundan sonra Osmanlı topraklarına saldırmayacak ve Osmanlıların dostlarına dost, düşmanlarına da düşman olacaktı. Diğer taraftan ahidnâme sadece Sultan II. Muradın saltanatıyla sınırlı kalmayıp, oğlu II. Mehmed’in saltanatı boyunca da geçerliliğini koruyacaktı.

Şikârî’de geçmemekle birlikte Osmanlı kronikleri, bu muahedenin yapılmasından önce II. İbrahim Bey’in Sultan II. Murad’a, zevcesi Melek Hatun (II. Murad’ın kız kardeşi) ile veziri Hoca Server’i kendisini bağışlaması için gönderdiğinden bahsederler (Âşıkpaşazâde, 1949: 182-183; Neşri, 1995: II, 643-645). Kroniklere göre Melek Hâtun eşinin yaptıklarından dolayı bağışlanması için göz yaşları dökmüştü. Kalbi yumuşayan Osmanlı sultanı Hoca Server’e döne-

rek: “Yeminini bozmanın ve inkâr etmenin Karamanlılara has bir âdet ve İbrahim Bey’in bu hanedanın tutuşturduğu bir mum olduğunu, geçmiş hatalarını göz yumduğumuzu, tutmadığı yeminlerini yüzüne vurmadığımızı, bildiğin halde, o yalan söyleyen taraftan nakli-i iman ile hangi yüzle sulh için gayret edersin? Ne cüretle ona kefil olmaya kalkışırsın?” diyerek çıkıştı. Hoca Server padişaha methüsenada bulunduktan sonra şunu arz etti: “Daha evvelki kaba-hatlerinde bu hakir kul onun yanında değildi. Şimdiki hatası dahi bu hakirin rızası ile olmamıştır. Turgutoğullarının tahrikiyle olmuştur. O dahi tamamen pişman olup, suçunu itiraf etmiştir. Bundan sonra bir kusuru görülürse cezası bana olsun” diyerek yemin ve ahdinin sağlamlığını taahhüt etti (Hoca Sadeddin, 1280: I, 371). Bu görüşmeden sonra -muhtemelen yukarıda sözünü ettiğimiz diğer ulemânın da aracı olmasıyla- taraflar arasında muahede yapıldı.

Ancak ahidnâme 1451 yılına kadar yürürlükte kalabildi. Zira bu tarihte Sultan Murad ölmüş ve yerine oğlu II. Mehmed tahta geçmişti. Bu değişiklik İbrahim Bey’i yeniden ümitlendirdi. Osmanlılar aleyhine Venedik Cumhuriyeti ile bir antlaşma yapan İbrahim Bey, Aydın ve Mentеше hükümdar ailelerini de tahrik etti (Dukas, 1956: 142-143; Müneccimbaşı, 1995: 235; Tekindağ, 1963: 44-46). Bu durum yeni padişahın ilk seferini Karamanlılar üzerine yapmasına neden oldu. Osmanlı ordusu Akşehir ve Beyşehir taraflarına geldiğinde karşı koymayacağını anlayan Karamanoğlu, Taşeli’ne çekilmek zorunda kaldı. Ulemâdan Molla Veli’yi elçi olarak gönderip sulh teklifinde bulundu. Osmanlıların murahhası ise, Kasap oğlu Mahmud Bey’di. Taraflar arasında yapılan muahede gereğince İbrahim Bey, Akşehir, Beyşehir ve Seydişehir’i Osmanlılara terk ediyor, ayrıca Osmanlı ordusuna asker vermeyi kabul ediyordu (Tursun Bey, 1977: 38-39; Oruç Beğ, 2007: 77; Uzunçarşılı, 1988a: I, 453-454).

Fatih Sultan Mehmed döneminde Karamanlılardan Osmanlılara gönderilen bir başka elçi de, ulemâdan Sarı Yakub oğlu Ahmed Çelebi’dir. Karamanoğlu II. İbrahim Bey’in ölümünden (1463) sonra, ortaya çıkan taht kavgasında kardeşi Pîr Ahmed Bey’in Osmanlıların yardımıyla beyliğin başına geçeceğini haber alan İshak Bey, Sarı Yakub oğlunu II. Mehmed’e elçi olarak göndermişti. İshak Bey Osmanlı hükümdarına, biraderi Pîr Ahmed Bey’in, üzerine gönderilmemesi şartıyla Akşehir ve Beyşehir’i terk edeceğini bildiriyordu. Ancak bu teklif II. Mehmed nezdinde kabul görmedi. Nitekim, Server Çavuş oğlu Çavuşbaşı Ahmed’le Karamanoğlu’na: “Akşehir ve Beyşehri evvelden bizim satın alınmış mülkümüzdür. Ona ne minnetimiz vardır. Çarşamba suyu sınır olsun. Ötesi sana, berisi bize. Tâ ki biz kardeşini koyuvermiyelim” cevabını gönderdi. İshak

Bey, padişahın bu teklifini kabul etmeyince, Pîr Ahmed Bey'e yardıma karar verildi (Âşıkpaşazâde, 1949: 214; Neşrî, 1995: II, 775-777).

2. Osmanlı-Germiyanogulları İlişkileri

Germiyanlılar ile Osmanlılar arasında Germiyanoglu Süleyman Şah döneminde Karamanogullarından kaynaklanan bazı siyasî endişeler yüzünden bir yakınlaşma olmuştur. Hamitogullarına verdikleri destek nedeniyle Karamanogullarının Germiyanlılara cephe alması, Süleyman Şah'ı zor durumda bırakmıştır. Gün geçtikçe güçlenen Osmanlılarla mütecaviz Karamanlılar arasında sıkışan Germiyan beyi, çareyi Osmanlılarla sühriyet tesis etmekte bulmuştur. Osmanlı kronikleri, oldukça ihtiyarlanmış olan Süleyman Şah'ın, oğlu Yakub Bey'i yanına çağırarak: "Oğul! Dilersen ki bu il sizin elinizde kala. Osmanlı ile birlik edin ve kızımın birini onun oğlu Bâyezid'e verin" diye tembihte bulunduğu kaydederler (Âşıkpaşazâde, 1949: 129; Neşrî, 1995: I, 203-205). Kroniklerin, Germiyan beyinin siyasî bir mecburiyetten dolayı yakınlaşma ihtiyacı hissettiği Osmanlılarla birlik içinde olmayı öğütleyen bu tür sözlerine yer vermeleri elbette manidardır. Öyle anlaşılıyor ki, kronikler bu ifadelerle Türkmen beylerinin Osmanlılarla ittifak hâlinde olmalarını ima etmekte, dolayısıyla beylikler üzerinde henüz kurulmakta olan Osmanlı nüfuzunu güçlendirmeye yönelik propaganda yapmaktadırlar.

Osmanlı kaynakları, Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun ile Sultan I. Murad'ın oğlu şehzâde Bâyezid arasında gerçekleşen düğünden bahsederken yine, Osmanlı propagandasının hâkim olduğu bir üslûp kullanırlar. Buna göre Süleyman Şah'ın Osmanlılarla düñür olma isteğini Sultan I. Murad'a bildirmek üzere dönemin tanınmış ulemâsından İshak Fakih görevlendirilir. Osmanlı sultanının huzuruna, bakımlı atlardan ve Denizli'nin ak alemlî bezlerinden oluşan zengin hediyelerle çıkan İshak Fakih: "Kızımızı oğlun Bayazıd Han'a alın. Kızımıza birkaç parça hisar verelim. Cihazına (çeyizine) tutsun." sözleriyle Süleyman Şah'ın düñürlük teklifini iletir. Sultan Murad bu teklifi değerlendirip kabul eder. Kütahya, Simav, Eğrigöz ve Tavşanlı'nın çeyiz olarak verilmesiyle karar sağlama alınmış olur. 1381 yılında gerçekleşen ve Osmanlılar için âdeta bir gövde gösterisine dönüşen düğüne, gerek Anadolu Beylikleri'nden, gerekse Memlûklerden çok sayıda elçi, değerli hediyeler getirir (Âşıkpaşazâde, 1949: 129; Neşrî, 1995: I, 204-207). Düğünden sonra şehzâde Bâyezid Kütahya valisi olurken, kayın pederi Süleyman Şah da Kula'ya çekilir ve vefatına kadar burada ikâmet eder (Varlık, 1974: 61-66).

Osmanlılar ile Germiyanlılar arasındaki ilişkilerde elçilikle görevlendirilen bir diğer isim de Kara Timurtaş Paşa oğlu Umur Bey'dir. Devlet adamlığının yanı sıra, âlim kişiliği ile de bilinen; Bursa, Edirne, Afyonkarahisar, Bergama ve Biga gibi şehirlerde ilmî ve dinî eserler yaptırarak bazı kitapları Türkçeye tercüme ettiren Umur Bey (Uzunçarşılı, 1988a: I, 575-576), Küçük Mustafa Çelebi ve İsfendiyar Bey meselelerini hallettikten sonra, divan heyetinin sayısını azaltan Osmanlı hükümdarı II. Murad tarafından, Germiyanoğlu Yakub Bey'e elçi olarak gönderilmiştir (1423) (Neşrî, 1995: II, 575). Ancak kroniklerde onun bu göreviyle ilgili olarak ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

3. Osmanlı-Candaroğulları İlişkileri

Osmanlılar ile Candaroğulları arasındaki ilk ilişkiler, Sultan I. Murad döneminde başlamıştı. Karşılıklı mücadele şeklinde cereyan eden bu ilişkilerin ardından, kaynaklarda "Kötürüm Bâyezid" olarak da zikredilen Celâleddin Bâyezid'in, memleketini oğlu İskender Bey'e vermeye kalkması, Osmanlıların beylik içindeki taht kavgalarına müdahil olmalarına yol açmıştı. Osmanlıların yardımı ile Kastamonu'da hükümdar olan Süleyman Paşa burada bir müddet hüküm sürdü ise de, Yıldırım Bâyezid tarafından ortadan kaldırıldı. Böylece beyliğin Kastamonu kolu da sona ermiş oldu (1391) (Esterâbadî, 1990: 370-371; Uzunçarşılı, 1988b: 125-128; Yücel, 1988: 75-83).

Bu arada, babası Celâleddin Bâyezid'in vefatından (1385), Ankara Savaşı'nın sonuna kadar beyliğin Sinop kolunun hükümdarlığını elinde bulunduran İsfendiyar Bey, Timur'un eski Candarlı topraklarını kendisine geri vermesiyle memleketinin sınırlarını genişletmişti. Çelebi Mehmed döneminde Osmanlılara tâbi olan İsfendiyar Bey Çankırı, Kalecik ve Tosya taraflarını oğullarından Hızır Bey'e vermek istedi. Ancak büyük oğul Kasım Bey, bu duruma karşı çıkarak kardeşine verilen toprakların kendisine bırakılması halinde, Osmanlıların himayesine gireceğini Çelebi Mehmed'e bildirdi. Osmanlı sultanı bu isteği kabul edip, İsfendiyar Bey'den Çankırı, Kalecik, Tosya Kastamonu ve Bakır Küresi'nin Kasım Bey'e verilmesini istedi. İsfendiyar Bey, başlangıçta bu isteğe ret cevabı verdi ise de, karşı koyacak gücü olmadığından Osmanlılarla anlaşmayı tercih etti. Bu maksatla veziri ile ulemâdan vaiz Mehmed'i Çelebi Mehmed'e göndererek Kastamonu ve Bakır Küresi'nin kendisine bırakılmasını; diğer şehirleri ise, Kasım Bey'e değil, Osmanlı Devleti'ne terk edeceğini bildirdi (Neşrî, 1995: II, 539-541). Sözü edilen yerleri işgal eden Osmanlılar Tosya, Çankırı ve Kalecik taraflarını Kasım Bey'e verdiler. Böylece biri yarı müstakil, diğeri de Osmanlı himayesinde olmak üzere, Candaroğulları Beyliği ikiye bölünmüş oldu (Uzunçarşılı, 1988b: 129-132).

Sonuç

İslâm dünyasında klasik ulemâ tipinin belirginleşmeye başlamasıyla birlikte, bu zümrenin hizmet alanında da belli bir şekillenme söz konusu olmuştur. Abbasiler ve Büyük Selçuklular dönemlerinde ulemânın genellikle dinî hizmetlerin yanında tedrisat, kaza ve telifatla meşgul olduğu, zaman zaman da kendisine ihdas edilen resmî görevleri yerine getirdiği bilinmektedir. Türkiye Selçukluları ile bu devletin teşkilât ve müesseselerde birer takipçisi olan Anadolu Beyliklerinde hemen hemen aynı teamülün devam ettiği görülür. Osmanlılarda bunlara ilave olarak ulemânın, Divân-ı hümâyûn'da ve merkezi bürokrasinin önemli kademelerinde sıkça boy gösterdiği dikkati çeker.

Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde yine önceki teamüllerin bir uzantısı olarak ulemâdan diplomasi alanında faydalanma yoluna gidilmiştir. Ulemânın bu alanda tercih edilmesinin önemli sebepleri vardır: Ulemâ her şeyden önce hem siyasî çevreler, hem de toplum nazarında belli bir itimat ve saygınlığa sahiptir. Bu itimat ve saygınlık onun ilmî, aynı zamanda dinî hüviyetinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzdendir ki, hem Osmanlılar hem de Anadolu Beylikleri, aralarında zuhur eden meşruiyet mücadelesinde bu zümreden faydalanmasını bilmişlerdir. Diğer taraftan ulemânın diplomasi ve nezaket kurallarını kavrama ve vâkıf olma konusundaki yeterliliğinin de, bu tür tercihlerde etkili olduğu söylenebilir.

Ulemânın Osmanlı-Anadolu Beylikleri ilişkilerindeki misyonu iki şekilde gerçekleşmiştir. Bunlardan ilkinde göre ulemâ, taraflar arasında barışın tesisi veya anlaşmanın sağlanması için görüşmelerde bulunmak, başka bir ifadeyle taraflar arasındaki mesajları iletmek amacıyla siyasî irade tarafından elçilikle görevlendirilmiştir. Ancak burada ulemâyı sadece mesaj iletmekle görevli bir diplomat olarak düşünmek doğru değildir. Zira, bazı durumlarda ulemânın sergilediği tavırların veya ikna kabiliyetinin de karşı tarafın vereceği kararlarda önemli etkisi görülmüştür. Nitekim Sultan II. Murad'ın, Karamanoğlu II. İbrahim Bey'i, Karamanlı âlim Mevlânâ Hamza'nın hatırı için affettiğini söylemesi, bu konuya dair kayda değer bir örnektir.

Ulemânın resmî yetkisini kullanarak yerine getirdiği bu görevin yanı sıra, taraflar arasında barışı sağlamak adına bazen kendi inisiyatifi doğrultusunda hareket ettiği durumlar da söz konusu olmuştur. Gerçekten de bazı âlimler, bilhassa Karamanlılar ile Osmanlılar arasında -Karamanlı hükümdarlarının siyasî ihtirasları yüzünden- ortaya çıkan husumetten hoşlanmamış, aynı kültür ve inanca mensup kitleler arasında kardeş kanı dökülmesini tasvip etmemişler-

dir. Bu nedenle karşılıklı barışın tesisi için arabulucu rolünü üstlenmekten kendilerini alamamışlardır. Buna en güzel örnek de Karamanlılardan; Şeyh Yahya, Mevlânâ Şemseddin ve Mevlânâ Nizâmeddin gibi önde gelen şahsiyetlerin başını çektiği; ulemâ, fudalâ, müftü ve vaizlerden oluşan kalabalık bir heyetin, Karamanoğlu II. İbrahim Bey'le Sultan II. Murad'ı barıştırma girişimleridir. ©

KAYNAKLAR

- Aköz, Alaaddin (2005), "Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in Osmanlı Sultanı II. Murad'a Vermiş Olduğu Ahidnâme", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 18: 159-178.
- Anonim (1989), *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân*, (Yay. Halil İnalçık-Mevlûd Oğuz), Ankara: TTK Yayınları.
- Anonim (1992), *Tevârîh-i Âl-i Osman*, (F. Giese neşri), (Haz. Nihat Azamat), İstanbul: MÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Anonim (2000), *Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Âşıkpaşazâde (1949), *Tevârîh-i Âl-i Osman*. (Haz. Nihal Atsız), İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî (1990), *Bezm u Rezm*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara: KB Yayınları.
- Baktır, Mustafa (2002), "Beylikleri Döneminde Anadolu'da Ulemâ-Ümerâ Münasebetleri", *Türkler*, C. 7: 560-568.
- Dukas (1956), *Bizans Tarihi*, (Çev. VL. Mirmiroğlu), İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Emecen, M. Feridun (2001), *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul: Kitap Kitabevi.
- Hoca Sadeddin (1280), *Tâcü't-Tevârîh*, C. I-II, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Gökbilgin, M. Tayyib (1993), "Ulemâ". *İA*, C. 13: 23-26.
- Günel Öden, (1999), *Karası Beyliği*, Ankara: TTK Yayınları.
- İbn Kemal (1957), *Tevârîh-i Âl-i Osman*, (Haz. Şerafettin Turan), VII. Defter, Ankara: TTK Yayınları.
- İnalçık, Halil (1997), "Türkler", *İA*, C. XII/2: 286-308.
- İnalçık, Halil (1999), "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, C. I: 37-116.
- İpşirli, Mehmet (1999), "Osmanlı Ulemâsı", *Osmanlı*, C. 8: 71-79.
- Karadeniz, H. Basri (2008), *Osmanlılar İle Beylikler Arasında Anadolu'da Meşruiyet Mücadelesi*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Konyalı, İ. Hakkı (1967), *Âbideleri ve Kitabeleri İle Karaman Tarihi*, İstanbul: Baha Matbaası.
- Lekesiz, M. Hulûsi (1999), "Osmanlılarda Sünnî-Hanefî Geleneğinin Oluşmasında Ulemânın Rolü", *Osmanlı*, C. 8: 80-84.
- Mecdî Mehmed Efendi (1269), *Terceme-i Şakâ'ik*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Müneccimbaşı (1995), *Camiü'd-Düvel*, (Çev. Ahmet Ağırakça), İstanbul: İnsan Yayınları.

- Neşrî (1995), *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, (Yay. F. Reşit Unat-M. Altay Köymen), C. I-II, Ankara: TTK Yayınları.
- Ocak, A. Yaşar (2003), "Dinî Bilimler ve Ulemâ", *Osmanlı Uygarlığı*, (Haz. Halil İnalçık, Günsel Renda), C. I, İstanbul: KB Yayınları.
- Oruç Beğ (2007), *Oruç Beğ Tarihi*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Şikârî (1946), *Karamanoğulları Tarihi*. (Haz. M. Mesut Koman), Konya: Yeni Kitab Basımevi.
- Tekindağ, Şehabettin (1954), "Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)", *İÜEF Tarih Dergisi*, sy. 6: 161-174.
- Tekindağ, Şehabettin (1963), "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", *İÜEF Tarih Dergisi*, C. XIII, sy. 17-18: 45-76.
- Tekindağ, Şehabettin (1993), "Karamanlılar", *İA*, C. VI: 316-330.
- Tursun Bey (1977), *Târîh-i Ebü'l-Feth*, (Haz. Mertol Tulum), İstanbul: Baha Matbaası.
- Unan, Fahri (1998), "Osmanlı İlmiye Tarikinde Pâyeli Tâyinler Yahut Devlette Kazanç Kapısı", *Belleten*, C. LXII, sy. 233'ten ayırabım: 41-64.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1937), "Karamanoğlu Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmâreti Vakfiyesi", *Belleten*, C. I: 56-127.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1988a), *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara: TTK Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1988b), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: TTK Yayınları.
- Varlık, M. Çetin (1974), *Germiyanogulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara: AÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yücel, Yaşar (1988), *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I, Çoban-oğulları Beyliği, Candar-oğulları Beyliği*, Ankara: TTK Yayınları.